

Розділ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ
ГОСПОДАРСТВОМDOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2\(56\).29-34](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.2(56).29-34)

УДК 338.2

Бондаренко В.М., Штулер І.Ю.

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей сільського туризму. Розкрито значення поняття «сільський туризм». Проаналізовано основні напрямки сільського туризму. Розглянуто категоризацію садиб сільського зеленого туризму в Україні та іноземних державах. Наведено недоліки сільського туризму. Запропоновано напрямки активізації зеленого туризму в Україні.

Ключові слова: сільський туризм, зелений туризм, агрооселя, садиба зеленого туризму, активізація українського сільського туризму, категоризація садиб сільського зеленого туризму.

Постановка проблеми. Зелений туризм значною мірою впливає на розвиток агропромислового виробництва та соціально-економічний стан сільських територій. Україна володіє всіма ресурсами, необхідними для сільського туризму. Він може стати ефективним інструментом вирішення проблем села та сприяти розвитку інфраструктури, збільшенню доходів сільського населення, створенню нових робочих місць, покращенню якості життя, збереженню традицій, формуванню екологічної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку сільського туризму України присвячені праці багатьох науковців. Дану тематику досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені: Грішевський П., Ілляшенко С., Крюкова І., Котлер Ф., Лазоренко О., Саприкіна М., Кравчук А., Крисанов Д., Удова Л., Бондар В., Король М., Файрон О., Воробчук С., Харін А.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї роботи є вивчення особливостей сільського туризму як перспективного напрямку розвитку агропромислового виробництва України.

© **Бондаренко В.М.**, к.е.н., доц. доцент кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: viktoriya.bondarenko@uzhnu.edu.ua

Штулер І.Ю., д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: iryna.shtuler@uzhnu.edu.ua

Опис основного матеріалу дослідження.

Сучасні тенденції прихильності суспільства до здорового способу життя, підвищення уваги до проблем екологічного та соціального характеру, невідповідності середовища проживання людини її фізіологічним і психологічним потребам вимагають формування нової пропозиції туристичного продукту за альтернативними видами туризму, серед яких екологічний, природний, біотуризм, пригодницький, сільський, зелений, агротуризм [3, с. 120; 7].

Зелений туризм хоч і з'явився в Україні 15-20 років тому, але обертів набирає саме зараз, коли у зв'язку з COVID-19 людям цікавіше відпочивати в невеликих садибах в екологічно чистій місцевості, самоізолюватись на природі [2]. До того ж, Національною туристичною агенцією України 2020 рік було оголошено роком сільського туризму.

Сільський туризм – це вид господарської діяльності, для якої характерне надання послуг з проживання, харчування, різного роду відпочинку (катання на квадроциклах, рибалка, походи в гори), можливість участі у процесах вирощування рослин, збору урожаю, ознайомлення із народними традиціями та обрядами, природними особливостями краю (термальні води, виноградники), культурними пам'ятками тощо. Отже, це проведення дозвілля у сільському середовищі, для якого притаманні етнокультурний колорит місцевості, певна забудова, сільський побут тощо [10].

Що ж стосується напрямів сільського туризму, то залежно від базової мети, що ставиться

туристом, об'єктів його інтересів, способів їх задоволення, а також місцевості, в якій проводиться відпочинок, типу жилих приміщень та їх комфортності тощо, можна виокремити такі підвиди та притаманні їм різносторонні характеристики, зокрема:

- активний, пасивний, екстремальний, одиночний, сімейний та колективний туризм;
- етнографічний, культурологічний, фауністичний, флористичний, ландшафтний;
- збирання цілющих трав, ягід, грибів, полювання на диких птахів і звірів, рибна ловля, створення гербаріїв;
- проживання під одним дахом з членами сім'ї господаря, розміщення в окремих будинках (мініготелях);
- рівень комфортності житла: з комунальними зручностями чи без них; розміри, облаштування і кількість кімнат; наявність побутової, теле- і радіотехніки; забезпеченість меблями, посудом, білизною;
- оселя електрифікована, газифікована чи опалюється місцевими видами палива, телефонізована, має інтернет-зв'язок і доступ до мобільного зв'язку;
- розвиненість і спеціалізація особистого селянського чи фермерського господарства (наявність худоби, птиці, бджолосімей, яка вирощується рослинна продукція та ін.);
- розміщення сільського населеного пункту поблизу транспортних магістралей, природних заповідників, лісів і водойм, в гірській місцевості чи на депресивній території;

➤ в населеному пункті функціонують об'єкти сфери соціального обслуговування: медпункт, клуб, магазин, кафебар, пошта, а також рівень його інженерного облаштування;

➤ в населеному пункті поряд з сільським господарством функціонують інші види економічної діяльності та ін [6, с. 6].

Базисом та передумовою сільського туризму є агрооселя, на основі якої формується сукупність послуг, які надаються клієнту: туристично приваблива локація, гастрономічні та історико-культурні особливості, традиції й звичаї краю тощо. Усі умови для розвитку сільського туризму має українське село, для якого характерний самобутній побут, чудові та різноманітні ландшафти, велика історико-архітектурна спадщина [10].

Важливим аспектом організаційного та правового забезпечення зеленого туризму має стати категоризація суб'єктів надання туристичних послуг. Наприклад, владою Польщі було затверджено стандарти зеленого туризму, а власниками здійснено добровільну категоризацію агросадіб, що дозволяє належно оцінити усі види послуг, що надаються.

В Україні категоризацію зелених садіб здійснює спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні в рамках програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» (Ukrainian Guest House). Дана програма передбачає чотири категорії зелених садіб (рис. 1).

III категорія	<ul style="list-style-type: none"> • садиба відповідає вимогам II категорії та додатково включає: наявність басейну, гаражу, телевізору та холодильнику у кожній кімнаті, використання у інтер'єрі натуральних матеріалів, щодобове гаряче та холодне водопостачання
II категорія	<ul style="list-style-type: none"> • садиба відповідає вимогам I категорії та включає наявність світової вивіски, окремого входу для гостей, дитячого майданчику, мережі Інтернет
I категорія	<ul style="list-style-type: none"> • садиба відповідає встановленим вимогам оснащення території, паркування автотранспорту, мінімальних площ кімнат та санітарно-технічних приміщень
Базова категорія	<ul style="list-style-type: none"> • садиба відповідає мінімальним вимогам щодо міст розміщення туристів

Рис. 1 Категорії аграрних садіб відповідно до програми «Українська гостинна садиба» [7, с.464]

Основними вимогами для категоризації зелених садиб є наступні:

1) рівень благоустрою території (наявність окремого входу для гостей, декоративне озеленення території, наявність гаражу для паркування автотранспорту, наявність дитячих майданчиків, наявність саун, басейнів);

2) наявність приміщень загального користування (відповідність обкладання та меблів функціональному призначенню, використання натуральних матеріалів при оздобленні, декоративне оформлення інтер'єру, штучне освітлення, доступ до мережі Інтернет, можливість користування електроприладами);

3) загальне технічне обладнання (наявність аварійного освітлення, цілодобове гаряче та холодне водопостачання, кондиціювання приміщень, телефонний зв'язок);

4) вимоги до житлового фонду (кількість одно-, дво- та трьохкімнатних кімнат, мінімальна житлова площа кімнати, мінімальна висота кімнати тощо);

5) технічна оснащеність кімнат (загальне освітлення, забезпеченість супутниковою антеною, наявність побутової техніки);

6) оснащеність кімнат меблями та інвентарем (кількість, розміри меблів, наявність посуду);

7) наявність та стан санітарних приміщень;

8) наявність приміщень для надання послуг з харчування;

9) вимоги до персоналу та рівень його підготовленості (наявність книги обліку гостей, зовнішній вигляд господаря, проходження медичного огляду персоналом, можливість спілкування на іноземних мовах);

10) вимоги до охорони навколишнього середовища.

До того ж, в Україні впроваджена система екологічного маркування агросадиб знаком «Зелена садиба», що дає перспективні можливості формування позитивного іміджу та ідентифікації садиби як екологічно чистого об'єкту зеленого туризму [7, с. 464-465].

Що стосується розвинених європейських країн, яким притаманний чималий досвід ведення сільського туризму, то там також запроваджено категоризацію житлових приміщень та сертифікацію агрорекреаційних послуг [4]. Наприклад, в Ісландії аграрні оселі поділено на три категорії, а також некатегорійні умови, причому досить чітко встановлено який рівень комфортабельності житла передбачено для кожної категорії, до того ж всі вони обов'язково включають сніданок. Крім категоризації номерів, також має місце категоризація гостьових

будинків (категорія А, В, С, Д), що включають як загальні вимоги до таких осель, так і додаткові засоби обслуговування та комфорту. У країнах Північної Європи чинна система категоризації осель, як і для готелів- від 1 до 5 зірок, відповідно з ними нормуються розміри будинків та їх облаштування.

Значно вищі стандарти сільського житла для розміщення туристів у агрооселях та їх сертифікація передбачені у Франції. Вони поділяються на чотири категорії (від простих сільських будиночків до вілл та приватних історичних замків, а також умебльовані, внутрішньо оформлені та оснащені відповідною побутовою технікою за високими національними стандартами сервісу туристичного обслуговування). Існує спеціальна категорія сертифікованих агроосель для інвалідів; розроблена і реалізується спеціальна програма дитячого відпочинку в сільській місцевості під час шкільних канікул з проживанням дітей у сільських сім'ях особливого розвитку набув сервіс для автотуристів: існує широка мережа сертифікованих кемпінгів трьох категорій, виділені місця для встановлення наметів і проведено інженерне облаштування цих територій тощо.

Значний інтерес викликає поділ сільських агроосель на категорії в Іспанії. Зокрема, виділяються три класи аграрних осель і такі основні типи розміщення туристів:

1) у садибах та на фермах, у спеціально облаштованих кімнатах у будинку разом із власниками. При цьому для туристів гарантується спокій та невтручання в особисте життя.

2) розміщення в номерах сільських готелів, спеціально для цього облаштованих (HR - hotel rural).

3) в історичних будовах, наприклад, палацах, замках, монастирях, які знаходяться у сільських локаціях або маленьких містах (CA - castilo).

4) оренда всього сільського будинку (CR - casa rural).

Ще більш глибока регіональна спеціалізація агротуризму склалася в Італії, адже він є основною формою підприємницької діяльності. За рахунок привабливих природно-кліматичних умов аграрний туризм тісно переплетений з курортним туризмом і спеціалізується на таких напрямках: винний, сирний, м'ясопродуктовий та ін., а для розміщення туристів була створена розгалужена мережа престижних відпочинкових котеджів і пансіонів не нижче трьохзіркового рівня з відповідною інфраструктурою [6, с. 6-7].

Розвиненим є сільський туризм у Німеччині, яку щоденно відвідує багато туристів. Концепція розвитку агротуризму у цій країні була розроблена ще у 1980-х роках. Її метою було поширення недорогого відпочинку на природі за відсутності комфортних умов та дорогого інфраструктурного забезпечення [9].

Сприятливою для сільського зеленого туризму є Австрія, де наразі нараховується більше 15 тис. зареєстрованих агротуристичних господарств із сумарною місткістю 170 тис. ліжко-місць.

Цікавим є досвід розвитку зеленого туризму європейських країн-сусідів України – Польщі, Угорщини та Румунії. Сільський туризм Угорщини розвивається швидкими темпами. До прикладу, його навіть законодавчо віднесено до сфери ведення особистого селянського господарства із певними податковими пільгами. Що стосується Румунії, то інтереси власників аграрних осель відстоює Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму. Сільський туризм тут найбільше розвивається у Південних Карпатах та спрямований на захист навколишнього середовища та збереження етнокультурних традицій. У законодавстві Польщі чітко прописані особливості сільського туризму та принципи його ведення. Ця діяльність вважається джерелом розвитку сільських регіонів із наявними природними ресурсами. Польський зелений туризм підтримує свою матеріальну базу завдяки зв'язку із селом, сільським господарством, традиційною архітектурою та інтер'єром [4].

Варто зазначити, що усі європейські організації сільського туризму об'єднані в Європейську федерацію фермерського і сільського туризму (European Federation for Farm and Village Tourism - EuroGites), завданнями якої є сприяння розвитку сільського зеленого туризму та цільове інвестування проектів його розвитку [5, с. 32].

Що стосується України, то зелений туризм наразі найактивніше розвивається на Закарпатті. Цьому сприяють не тільки красиві краєвиди, гори, ліси і річки, а також чисте повітря і безліч мінеральних джерел. Тут активно займаються збиранням грибів, різних лісових ягід і лікарських рослин, можна порибалити і прогулятися на конях. Основними містами та селами Закарпаття, в яких приймають туристів, є Свалява, Поляна, Ізки, Рахів, Воловець, Шаян, Колочава та інші. Закарпаття є мультикультурним регіоном, де переплелися угорська, румунська, німецька та словацька культури, кулінарні традиції [8].

Розвиток сільського туризму позитивно впливає на соціально-економічний стан

агропромислового виробництва загалом, допомагає вирішувати проблеми села: працевлаштування сільського населення, покращення сфери обслуговування, транспортного сполучення, модернізація розважальних закладів, можливість збувати надлишки виробленої продукції, підвищення культурного рівня, формування екологічної свідомості тощо.

Значення зеленого сільського туризму для розвитку сільських територій не можна недооцінити. Цей вид господарської діяльності сприяє:

1. Активізації розвитку селянських господарств.
2. Удосконаленню інфраструктурного забезпечення села.
3. Реалізації надлишків агропромислової продукції та отриманню селянами додаткових прибутків.
4. Скороченню рівня безробіття.
5. Збереженню етнокультурної самобутності українців та етнічних меншин.
6. Створенню можливостей для відпочинку усім верствам населення незалежно від достатку.
7. Формуванню екологічної свідомості сільського населення.
8. Підвищенню рівня культури у суспільства [10].

До основних недоліків сільського туризму належать наступні:

- сезонність;
- негативний на навколишнє середовище;
- попит і пропозиція має велику залежність від умов перебування (низький рівень життя не дозволяє покращувати умови проживання і саме по цій причині відсутня можливість і бажання сільських господарів приймати туристів у себе вдома);
- відпочинок є дорогим задоволенням, наприклад, в Україні його вартість складає біля 600 грн. для однієї людини на добу. Якщо враховувати, що зелений туризм – це більше сімейний відпочинок, то сума на 3-4 осіб може бути значною;
- дивіденди від вкладеного капіталу в сільський туризм, як правило, досить незначні [1].

Пріоритетним напрямком активізації зеленого туризму в Україні є тісна співпраця із європейськими країнами задля формування спільної політики, проведення заходів у цій сфері. Крім того, статтею 403 проекту Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачається Укладення договорів про двостороннє співробітництво з питань розвитку сільського зеленого туризму між областями

України та відповідними адміністративно-територіальними одиницями держав - членів ЄС, організація та проведення тренінгів для сільського населення, відповідних конференцій, засідань за круглим столом, семінарів із залученням експертів ЄС, організація навчальних поїздок до держав - членів ЄС [10].

Для розвитку сільського туризму як перспективного напрямку агропромислового виробництва України необхідно:

1. Створити сприятливе правове середовище для розвитку сільського туризму.

2. Створити ефективну систему забезпечення якості послуг, яка базуватиметься на потребах споживача, гарантуватиме базові стандарти, включатиме критерії захисту навколишнього природного середовища тощо.

3. Забезпечити формування стимулюючих та заохочувальних механізмів.

4. Економічно підтримувати розвиток сільського туризму шляхом залучення інвестицій, пільгового кредитування власників садиб для модернізації осель, підвищення кваліфікації, рекламування діяльності тощо.

5. Шукати додаткові можливості для підвищення знань сільського населення та поширення інформації щодо відпочинку в українському селі та про історичні, природні, етнографічні особливості України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сільський зелений туризм є одним із напрямків забезпечення сталого розвитку агропромислового виробництва України. Для його стимулювання необхідно удосконалити законодавчу базу, поглибити міжнародну співпрацю, розробити ефективні механізми залучення інвестицій, надати сільському населенню можливості для підвищення кваліфікації тощо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Горбань Ю. Зелений туризм-2020: іноді – як варіант для «карантинного» усамітнення. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3058062-zelenij-turizm2020-inodi-ak-variant-dla-karantinno-go-usamitnenna.html>
3. Дубоделова А.В. Особливості та тенденції розвитку сільського туризму в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.2. С. 118–122.
4. Європейський досвід організації сільського зеленого туризму. URL: <http://www.br.com.ua/>.
5. Король М. М., Атаманчук В. В. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. №7 (2). С. 30-33.
6. Крисанов Д.Ф., Удова Л.О. Сільський туризм: здобутки, перешкоди, перспективи. Економіка АПК. 2009. №7. С.4-14.
7. Крюкова І.О., Кравчук А.О. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Одеській області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. №5. С. 462-466.
8. Офіційний сайт інформаційної агенції і порталу новин про політичне та економічне життя України та світу, надзвичайні та суспільно важливі події, новини спорту «112.ua». URL: <https://ua.112.ua/>
9. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
10. Сільський туризм. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij/silskij-turizm>

REFERENCES

1. Vilna entsyklopediia «Wikipediia» [Free encyclopedia «Wikipedia»]. (n.d.). Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki> [in Ukrainian].
2. Horban, Yu. (n.d.). Zelenyi turyzm-2020: inodi – yak variant dlia «karantynnoho» usamitnennia [Green Tourism 2020: sometimes as an option for «quarantine» solitude]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3058062-zelenij-turizm2020-inodi-ak-variant-dla-karantinno-go-usamitnenna.html> [in Ukrainian].
3. Dubodelova, A. V. (2013). Osoblyvosti ta tendentsii rozvytku silskoho turyzmu v Ukraini [Features and trends of rural tourism development in Ukraine]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, 23.2, 118-122 [in Ukrainian].
4. Yevropeyskyi dosvid orhanizatsii silskoho zelenoho turyzmu [European experience in organizing rural green tourism]. (n.d.). Retrieved from: <http://www.br.com.ua/> [in Ukrainian].
5. Korol, M. M., & Atamanchuk, V. V. (2016). Analiz yevropeiskoho dosvidu orhanizatsii zelenoho turyzmu [Analysis of the European experience of green tourism]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, 7 (2), 30-33 [in Ukrainian].
6. Krysanov, D. F., & Udova, L. O. (2009). Silskyi turyzm: zdobutky, pereshkody, perspektyvy [Rural tourism: achievements, obstacles, prospects]. Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex, 7, 4-14 [in Ukrainian].

7. Kriukova, I. O., & Kravchuk, A. O. (2015). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku silskoho zelenoho turyzmu v Odeskii oblasti [Current state and prospects of rural green tourism development in Odessa region]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 5, 462-466 [in Ukrainian].

8. Ofitsiynyi sait informatsiinoi ahentsii i portalu novyn pro politychne ta ekonomichne zhyttia Ukrainy ta svitu, nadzvychaini ta suspilno vazhlyvi podii, novyny sportu «112.ua» [Official site of the news agency and news portal about the political and economic life of Ukraine and the world, extraordinary and socially important events, sports news «112.ua»]. (n.d.). Retrieved from: <https://ua.112.ua/> [in Ukrainian].

9. Svitovyi dosvid rozvytku silskoho zelenoho turyzmu [World experience in the development of rural green tourism]. (n.d.). Retrieved from: <http://archive.nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].

10. Silskyi turyzm [Rural tourism]. (n.d.). Retrieved from: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij/silskij-turizm> [in Ukrainian].

Отримано 01.12.21